

Tolnai Világlexikona

Ismeretek tára
Az általános tudás és műveltség könyve

HATODIK KÖTET
CÍMER-TŐL CSIPKÉ-IG

EGY SZINES TÉRKÉPMELLÉKLETTEL, A SZÖVEG KÖZÖTT
1020 KÉPPEL ÉS TÉRKÉPPEL

BUDAPEST

A MAGYAR KERESKEDELMI KÖZLÖNY HIRLAP- ÉS
KÖNYVKIADÓ-VÁLLALAT KIADÁSA

1915

Lovas és gyalogos lábori csendőrök indulása a szerb harctérre.

CSENDŐRSÉG

Irta: Dr. BETHLEN OSZKÁR.

A Cs. a közbiztonság védelmére felállított, katonailag szervezett őrtest. Az intézmény alapját J. Napoleon fektette le 1799-ben (*gens d'armes*) s olyan kitűnően bevált, hogy hamarosan Európa összes államai utánózták. A franciák működését a meghódított olasz tartományokra is kiterjesztették, s mikor a bécsi béke után, 1814-ben, a velencei királyságot visszacsatolták Ausztriához, a lagunák városának új urai eredeti szervezetében átvették a Cs.-et is. Ez a Cs. akkor a hadsereghez tartozott, külön ezredet alkotott, melynek a háborúban is megvolt a rendeltetése. — főleg lábori rendőrszolgálatokra használták. — békében pedig egész erejét a rend és a közbiztonság fenntartására fordította. Az ezred feje a „vezérfelügyelő” volt; öt szárnyra (lovas századra) oszlott, mindegyik szárny két szakaszból állott: ezek több szekcióra s 2—3 örsre tagozódtak. Később Dél-Tirolban is állították fel egy szárnyat, úgyhogy az ezrednek 5 1/2 lovas százada volt, 1012 főnyi létszámmal.

Ez volt a magyar Cs.-nek is az eredete. A szabadságharc leveretése után császári pátenst az osztrák és a magyar monarchia részére közbiztonsági közbiztonság felállítását rendelte el. Az első csendőrezredekkel Magyarországon helyezték el s a velencei-lombard csendőrezred tisztjeit és legénységét küldötték ki az új Cs. kiképzésére. Az új Cs. 16 ezredre oszlott, egyenkint körülbelül 1000 emberrel, s közülük az 5., 6., 7., 8., 9. és 10. ezred átvándorolt magyar területre. Az ezredek szervezete az olasz mintát követte. A tiszteknek és a csendőröknek körülbelül ugyannyi volt a feladatuk, mint amit ma teljesí-

tenek. A legénység nagyobb szoldot kapott, mint a hadsereg többi csapatainak katonái, s külön drágasági pótlékot is húzott. 1854-ben 3 új ezredet állítottak fel, melyből kettő, a 18. és 19., Magyarországra került. Az alkotmányosság visszaállítása felé közeledőben azonban a Cs. állományát tömegesen megcsappantották, 1857-ben 18.985 főből állott a Cs., 1860-ban már csak 7923 csendőr volt. Megszűnt az „ezred” elnevezés is, és „országos csendőrparancsnokság” lépett a helyébe. A 10 csendőrparancsnokságból 6 átvándorolt magyar területre. 1866-ban egyszerre felszokott a Cs. jelentősége: a 10 csendőrparancsnokság számát 15-re emelték fel, de a következő évben, a kiegyezés megkötésekor, a Cs.-et Magyarországon egészen feloszlatták s a közbiztonsági szolgálat ellátását a megyei közigazgatás közegeire, a pandurokra, bízták.

Az erdélyi csendőrség.

Erdélyben és Horvát-Szlavonországokban azonban megmaradt a Cs., melynek a nemzetiségi igazlaktól sokszor éggalajon addig is sok hasznát vették s melyből a törvényhatóságok sem akartak megválni. Két csendőrparancsnokság, a 8. és a 10., tehát tovább fennállott és személyi és fegyelmi ügyekben a hadügyminiszter rendelkezése alá tartozott, egyebekben pedig a belügyminiszter — illetőleg a horvát bán — volt a főlebvalója. 1868-ban a csendőrök túlságosan díszes egyenruháját egyszerűsítették s akkor kapták a most is meglévő vadászkalapot. 1871-ben foglalkozott a magyar parla-

ment először a Cs. kérelmével. A jan. 30-iki ülésen, melyen *Somssich* Pál elnökölt, a belügyi költségvetést tárgyallák, mely az erdélyi Cs.-re 20.000 K-val kevesebbet irányzott elő. A tételnek *Zsedényi* Ede volt az előadója, aki bejelentette, hogy a miniszter közlése szerint az erdélyi Cs. átalakítása dolgában tárgyalások folynak. A szóbali *Papp* Lajos volt az első felszólaló. Főléllelül követelte, hogy az erdélyi Cs.-et töröljék el, mert a zsandár-intézmény fenntartása az erdélyi törvényhatóságok autonómiájának és a Magyarországgal való egységnek nem felel meg. Kifogásolta, hogy a csendőrszervezeteket a közös hadügyminiszter nevezi ki. Megengedi, hogy a zsandárság a közbiztonság céljainak megfelelő, de helyette lehet éppen olyan jól szolgáló rendőrséget is szervezni. Indítványozza, hogy hat hónapon belül új intézménnyel helyettesítsék a Cs.-et.

Gyalogszolgálatot teljesítő lovas csendőr-járőr.

Szavaira *Zsedényi* Ede előadó reflektált s jelentette, hogy a pénzügyi bizottság is azon a véleményen van, hogy a Cs. intézménye a változott alkotmányos viszonyoknak már nem felel meg, de közbiztonsági okok gyors megszüntetését lehetetlenné teszik. Utána *Besztercey* László szélsőbali képviselő intézett éles támadást a Cs. ellen, melyet „az átkos Bach-rendszer maradványának” tekint. Az alkotmányos aggodalmakon kívül nem látja jó szemmel, hogy „egy zsandárnak több tekintélye legyen, mint a szolgabárnak, s egy zsandárkapitánynak több, mint a főispánnak”. Egyébként: a pandúr-rendszert ő sem tartja helyesnek. *Zeyk* Károly belügyi államtitkár elmondta, hogy a Cs.-el annak idején kétségtelenül ellenünk irányozva állították fel, de ma már kivetkőzött mindabból, amit ellenünk fordíthatnának s csak a személyes szabadság és közbiztonság biztosítására szolgál. Meg fognak próbálkozni új rendszerrel, de egyelőre erről szó sem lehet.

Szabó József konstatálja, hogy csak az ellen-szenv szól a Cs. ellen. Valamikor az volt a hivatalosa, hogy a nemzetiségeket egymás ellen

uzsítsa, elnyomja, és kitépjen belőlünk mindent, ami a szabadságra emlékeztet. Céljaik kivételére legfőbb eszközük a nagy kiterjedésben üzött kémkedés volt. De emellett az erdélyi részekben, ahol még néhány év előtt egymást marcangolva, csaknem hiénává fajult a nép: igen rövid idő alatt a Cs. rendet csinált. 1867-ben azután a kormány felmentette attól az utált mesterségtől, hogy a nemzetiségekkel egymás ellen ingerelje és kémkedjen, s eredeti, becsületes kötelességének teljesítésére szorította. Ez azután úgy teljesítette, hogy jobban nem is lehet. A Cs. tehát jó fegyver, mely megmente szülő-
től, más az ellenes kezében volt, de megmenti most is, hogy a mi kezünkbe került. Ma már nem zsandár, már csendőr. Azt óhajtja, hogy ez a kipróbált intézmény legyen alapja egy országos rendőrségi intézmény létesítésének.

Ez az okfejtés nem bűtölte le az ellenzők antipátiáját a Cs. ellen, s *Lázár* Ádám indítványt tett, hogy az erdélyi Cs.-et meg kell szüntetni s a kormány az új intézmény felállítására vonatkozó javaslatát még az ülészak folyamán terjessze elő. Egész sor felszólalás volt még. *Benek* Gyula úgy vélekedett, hogy a Cs. hivatásának egészen megfelelő. A magyarországi rossz pandúr-rendszerrel semmi esetre sem helyettesíthető s így fenn kell tartani. *Almássy* Sándor szerint lehetetlenség, hogy az erdélyi közbiztonság fenntartására idegen hatalomtól rekvíráljanak katonát, *Simony* Gergely: Abból, hogy az erdélyi Cs. fegyelmi tekintetben a közös hadügyminisztérium alatt áll s ott történik meg a lisztek kinevezése is, nem az következik, hogy a Cs.-et el kell törölni, hanem az, hogy ki kell majd vonni a hadügyminisztérium befolyása alól s a magyar kormány hatósága alá rendelni.

A kormány nevében *Szlávy* József miniszter bejelentette, hogy a minisztérium a Cs.-nek más intézménnyel való helyettesítését tervezi. A törvényjavaslatot hamarosan be fogják nyújtani. Erre a többség elfogadta a költségvetés illető tételét, 1871 dec. 9-én az 1872. évi költségvetés tárgyalásánál a kormány az erdélyi Cs. számára létszámszaporítást tervezett s a költségeket 400.000 forintban irányozta elő. Ez ellen a pénzügyi bizottság ellenzéke különvéleményt terjesztett be, melyben az erdélyi Cs. felhasználását kívánta. *Ghyezy* Kálmán, a balközép vezére, elmondta, hogy az 1870. XLII. t. c. az ország minden törvényhatóságát egyenlően rendezte s az alispáni jogosította fel arra, hogy a rendőröket felfogadja. Így törvénysértés az erdélyi Cs. fenntartása. A költségvetésben a megszavazott törvényt megváltoztatni nem szabad. *Gróf Bethlen* János tiltakozott az ellen, hogy a kérdést hirtelenben eldöntsék. Az erdélyi Cs.-et már csak azért sem lehet átadni a megyéknek, mert ezek nem bírnák fenntartani. *Papp* Lajos addig, míg a hadügyminiszter intézkedik a Cs. felett, annak fenntartását ellenzi. Utána bár *Orbán* Balázs mondott szenvedelmes beszédet a Cs. ellen. Az erdélyi zsandárságot, melynek laktanyái falán „kaiserliche königliche Gendarmerie” felírású táblák vannak, nem bírja szivelni. Annak tagjai azok, kik a hazafiakat a hatalom intésére börtönökbe, a golyók elé s a bitófa alá hurcolták. Nem érti, miért akarja

a kormány a mindenre fátvolt vetés fennem hirdetett elmélete mellett ránk erőszakolni a zsan-dárokat, akik e fátvolt leginkább átszaggalják. Az osztrák rendőrség sasos egyenruháján ott száradnak a vérfoltok s lehetetlenség, hogy amit 20 éven át gyűlölni tanultunk, egyszerre megszeressük. 1861-ben a rövid alkotmányos korszak alatt néhány hét elég volt a pandurság szervezéséhez. A pandurság újjászervezésével legalább saját fiainknak adunk kenyeret. A zsan-dároknál minden németül megy, ügy-irataikat, jegyzőkönyveiket, jelentéseiket németül szövegezik. Tisztjeik, legénységük alig ért magyarul, s alkotmányunkról mint politikai komédiáról beszélnek. Neki nem kell a Cs.

Nagyon hevesen támadta a Cs.-et — *Tisza Kálmán* is. Politikai érvein kívül hangoztatta, hogy a közbiztonság szempontjából sem kívánatos a Cs. fenntartása, mert hiszen volt Cs. az ötvenes években is, de egész kis hadseregnek kellett kivonulnia az elszaporodott tolvajok és rablók ellen, és volt Cs. abban az időben is, mikor a közbiztonsági viszonyok el-fajulása miatt felállították a sze-gedi királyi biztosságot. A Cs. mindenben a közös hadügyminisz-ter utasítására jár el s a magyar kormány csak akkor intézkedik vele függetlenül, mikor a jobb-oldali képviselők kortes-zászlóit huregtalja a csendőrökkel.

Végre a Ház megszavazta a tételt. Közben a Cs. illetékeit szabályozták olyképpen, hogy az őrmester szoldját évi 600 frt.-ban, az őrsvezetőt 500 frt.-ban s a csendőrt 400 frt.-ban állapí-tották meg s korpótléket is ren-dszeresítettek számára. 1876 márc. 17-én pedig királyi kormány elren-delte, hogy az erdélyi és a hor-vát-szlavon Cs. kiválják a hadüg-yminisztérium kötelező felől s a hon-védelmi minisztérium hatásköre alá kerüljön. A német szolgálati nyelvi ezzel természetesen meg-szűnt. Ez az időpont jelöli a Cs. gondolkodásának megváltozását, nemzetivé válását s kezdetét annak a fejlődésnek, melynek útján a mai fokig eljutott. És az erdélyi Cs.-nek a most következett idő-ben való példás magatartása okozta, hogy a régi átkok elvonulnak felele s lassankint a magyar törvényhatóságok kezdték követelni, hogy az egész magyar birodalom területén a Cs.-re bízzák a közbizton-sági szolgálat ellátását. Az erdélyi Cs. vezetője, *Török Ferenc*, aki később a magyar Cs. fel-ügyelője volt, nagy hazafissággal újjászervezte a Királylágón túl levő seregét, úgyhogy a nyolcvanas években már a legénységben 30%-a sem volt a Bach-korszak idején szolgáló csend-őröknek.

A magyar csendőrség felállításása.

A közhangulat sürgetése alatt terjesztette he 1880 nov. 20-án *Tisza Kálmán* miniszterelnök törvényjavaslatát a közbiztonsági szolgálat szer-vezéséről, melyben az erdélyi Cs. szervezetét találván legalkalmasabbnak, a törvényhozás elhatározását kérte ki, hogy az egész országban felállítsák a Cs.-et. Ugyanakkor *Szendő Béla* honvédelmi miniszter a Cs.-i állomány kiegészítéséről nyújtott be javaslatot. 1881 jan. 17-én kezdte meg a Ház a közbiztonsági szolgálat

szervezéséről szóló törvényjavaslat tárgyalását. *Péchy Jenő* volt az előadó, aki arra mutatólt, hogy a szervezendő állami Cs. a honvédelmi minisztérium és így katonai fegyvelon alatt fog állni, míg a közbiztonsági csendőre nézve továbbra is a belügyminisztérium, illetőleg a közigazgatási hatóságok intézkedése alá kerül. A kormány által betervezett eredeti javaslat hatálya nem terjedt ki a szabad királyi városokra és a külön törvényhatóságú bíró városokra, a közigazgatási biztosság azonban az egyöntetű-ség kedvéért és az esetleges összeütközések elkerülése végett jónak látta azt Budapest kivételével ezekre a városokra is kiterjeszteni. Az első évben csak a szegedi (II.) kerületet szervezik meg s fokozatosan látják el az egész országot Cs.-gel. A bizottságban hangsúlyozták azt a kívánságot, hogy bűnügyekben a Cs.-et polgári törvénykezés alá helyezték, de míg egyébként katonai szervezetben marad, e kér-

Fogyókisérő lovas járőr.

désben sem lehet elvonni a katonai hatóságok alól. Az ellenzéki lapok hevesen megtámadták a javaslatot, s elmondták, hogy rendőrállam lettünk, hogy a Cs. külön státus lesz az állam-ban, de az országban nem sikerült viszhangra találniuk.

A függetlenségi párt nevében *Szederkényi Nándor* a javaslat ellen foglalt állást. A javaslat azt akarja, hogy Cs.-ünk a katonai abszolút államok módjára és a rendőri állam bevezetésé-nek első fejezetéül a hatalom birtokába kerüljön. Elmondta, hogy a rendőrségi ügyvel 1880-ban több ankét foglalkozott, de ezeken szó sem volt a Cs.-ről, mely ellen *Szilágyi Dezső* is állást fog-lalt. A javaslat tisztára katonai intézményt akar megvalósítani. Ez nálunk sohasem fog meg-honosodni. A rendőrállam felé ezzel tesszük meg az első igazi lépést. Szavaira *Tisza Kálmán* miniszterelnök és belügyminiszter reflektált. A francia köztársaság alkotmányos állam s ott is katonailag szervezték Cs. van. A csendőr tartozik az egyes szolgabíráknak saját hatáskörükben hozzáfűtelt rendelőit teljesíteni. Minden irányban a magyar kormány rendelkezése alatt

áll a Cs. Lehetne más módon is rendezni a rendőrség ügyét, de helyesebb egy célszerűnek bizonyult intézményt általánosítani, mint újjal kísérletezni. Minden olyan vádat, melyet az alkotmány, szabadság vagy egyenlőség szempontjából emelnek a Cs. ellen, visszautasít.

Zay Adolf, a következő szónok, szerint 1848 előtt is, után is, olyan viszonyok voltak hazánkban, melyek minket a brigantaggio érdekes és regényes országának tüntettek fel. A csendőrt a zsarnokság lakájának csak az tartja, aki a csendőri intézményt saját tapasztalataiból nem ismeri. Erdélyben a csendőrök közliszteleben állnak. A csendőrben értelmes, kötelességérző, a szolgálati utasítás fegyelmé alatt álló, céljának tökéletesen megfelelő közbiztonsági közeget lát s szerencsés gondolatnak tartja, hogy a Cs.-el Magyarországon is felállíttják. Elmondja, hogy Makray László az 1875/78-iki országgyűlésen nagyon kardoskodott az erdélyi Cs. ellen, mert azt hitte, hogy ez szabadelvűségének és alkot-

a Bach-korszak, mely visszaélt vele. Ő pártolja a javaslatot, mely nélkülözhetetlen intézciónól kíván gondoskodni. *Irányi* Dániel ellenindítványt nyújtott be, mely így hangzott: „A képviselőház a jelen törvényjavaslat mellőzésével odautasítja a belügyminisztert, hogy a közbiztonsági szolgálat rendezése iránt a törvényhatóságok önkormányzati jogának alapján terjesszen elő törvényjavaslatot.”

Szilágyi Dezső is nagy beszéddel vett részt a vitában. Nem hiszi, hogy a törvényjavaslat az alkotmány bármelyik biztosítékát is megintgathatná, mert a törvényhatóságok kezébe letett rendőri hatalmal nem érinti. A cél az, hogy a fegyveres erő, mely megszerezte a közbiztonsági szolgálatot végezt, ne maradjon eddigi rendszertelen, össze nem függő, fegyelmetlen állapotában, hanem olyan szervezettel nyerjen, mely feladatára nemcsak képesebbé, hanem működésében erősebbé és szabotabbá teszi. És e tekintetben Magyarország

Lóvics lábori csendőrszty díszmenete.

mányos érületének szükséges posztulátuma. Később hazament hunyadmegyei birtokára, de néhány hélt múlva olyan tapasztalatokat szerzett, hogy kétségbeesve sietett Kolozsvárra, gróf *Péchy* Manó királyi biztoshoz s kérte, hogy az Isten szerelméért, adjon neki a községében esendőr-állomást, mert különben megszökik a saját birtokáról.

Tisza Kálmán megállapítja, hogy csak a rendőri szolgálatot akarja a javaslat szervezni, de a városi és megyei közigazgatási közegek hatáskörét nem érinti. *Orbán* Balázs úgy vélekedik, hogy a mindenhatóságra törő miniszterelnök azért akarja visszaállítani a Bach-rendszer Cs.-ét, hogy minden erőt a saját kezében összpontosíthasson. Attól is fél, hogy a Cs.-et a közös hadsereg kötelékébe fogják bevonni s adott alkalommal azt szabadságunk ellen is felhasználja a közös hadügyminiszter. A függetlenségi *Pázmány* Dénes ezzel szemben azt fejtegette, hogy a Cs. szervezése nem politikai, hanem közigazgatási aktus. A közbiztonsági viszonyok tarthatatlanok. A Cs.-nek kínos multja van nálunk, de erről nem az intézmény tehet, hanem

számára a szomszéd államok példája mutatja a fejlődés útját. Magyarországon nem egy község van, ahol az éjjeli biztosság és a közbiztonság fentartását forma szerint vállalkozóknak adták bérbe. Legfőbb ideje, hogy a közbiztonsági szolgálatot végző fegyveres erő szervezétében erősítsük. Egyes biztosítókat azonban követel a nemzet számára. Először, hogy jogilag meghatározott formákhoz, biztosított feltételekhez és szigorú felelősséghez kössék a Cs. beavalkozását az egyének jogkörébe, a személyes szabadságba, a házi körbe, a politikai jogok gyakorlásába. Másodsor szabályozni kell részletesen a viszonyt a rendelkező polgári hatóságok és a csendőr mint végrehajtó közeg között, hogy a surlódásokat elkerüljék. Harmadsor szabályozni kell a csendőri szolgálat jogi felelősségét, ami a polgári szabadság érdekében nélkülözhetetlen.

Beszédére hosszabban felelt *Tisza Kálmán* is. A csendőri jogkör kérdését az őel megoldotta ugyan, de szabályozni kell törvényben is, még pedig a bünyvdi eljárásról szólóban, mert annak feladata, hogy meghatározza, mikor lehet

közérdekből a személyes szabadság, a lakás- és házvédelem ellen véteni. A Cs. és a polgári hatóságok viszonyának részletes szabályozása rendeleti térre tartozik.

A vita további folyamán *Csanády* Sándor azzal érvelt a javaslat ellen, hogy az a megyéket százasod jogaiktól fosztja meg, *Mocsáry* Lajos a javaslat legfőbb hiányául röjja fel, hogy a Cs. szolgálati utasításának elkészítését a kormánynak engedi át, holott ez a legfontosabb kérdés a polgárok szabadságának szempontjából. Hiba, hogy a javaslat a csendőr-eskü szövegét sem közli. Attól is fél, hogy a kormány a Cs.-et politikai kém-szolgálatokra is fel fogja használni s olyan szabadságokkal ruházza fel, melyek a ház szentélyére és a személyes szabadságra séremlenek lesznek. A katonai szervezet aggályos különösen nálunk, hol a katonai szellem legkiválóbb vonása a polgári osztály lenézése. Az országos szervezés nem célszerű.

Ezután a Ház állatlalosságban megszavazta a javaslatot. A részletes tárgyalás során *Pulszky* Agost hosszabb megokolással indítványt tett, mely a Cs.-i fegyelmi ügyekben kiveszi a honvédbíróóságok illetékességéből és külön szervezendő fegyelmi hatóságokhoz, bűnügyekben pedig a rendes bíróságokhoz utalja. Az indítványt a mérsékeltek ellenzék tagjai írták alá. Megokolásában arra hivatkozik, hogy a Cs. kebelében esetleg fordulhatnak elő olyan fegyelmi vétségek, melyek a honvédségnél nincsenek meg. Egyébként pedig a polgár kellő megnyugvással a csendőr által rajta ejtett sérelem miatt a katonai törvényszék elé nem fordulhat, mert az a szabadságjogok védelmére és felfogására, a polgári alkotmány tiszteletére vonatkozóan nem táplálhatja azokat az érzelmeket, mint a polgári bíróság. *Tisza* Kálmán nem fogadja el az indítványt, mert a honvédbíróóságok a Cs. minden fegyelmi vétségénél eljárhatnak s éppen a polgári személyek érdekében szükséges, hogy a bűnügyekben a szigorú és a gyors katonai törvényszékek

hez. *Unger* Alajos kéri, hogy a csendőri szolgálatban előfordulható bűntényeket a magyar büntetőtörvények súlya alá helyezzeék. *Szilágyi* Dezső a javaslatnak vitában forgó szakaszát abnormisnak mondja. A katonai büntetőtörvénykönyv a véderő törvény határozatai szerint a honvédség büntetőtörvénye is, és a katonai büntetőködex alkotásához az osztrák állam beleegyezése is szükséges. Ilyenformán a Cs. visszaélései ellen a magyar állam önhatalmából nem alkothat büntető szabályokat. Mi azzal az öntudattal akarjuk a Cs.-et megtölteni, hogy az a polgári hatóságok fegyveres ereje. Ezt akarjuk szolgálati szervezetében érvényesíteni és eltávolítunk magunktól minden olyan kísérletet, mely azt a véderő csapataival akarja összekötetésbe hozni és ezáltal el akarja benne homályosítani azt az öntudatot, mely feladatának pontos, gyors és alkotmányos teljesítéséhez szükséges. A vitát *Tisza* Kálmán fejezte be, aki szerint vagy katonailag szervezzük a Cs.-et vagy nem. De egyik kézzel ezt megcselekedni, a másikkal olyan intézkedéseket tenni, melyek azt természetéből kivetkőztetik, helytelen eljárás. Végre névszerinti szavazás útján, 1-19 szavazattal 137 ellen, tehát 12 szótöbbséggel elfogadták a szakasz eredeti szövegét s a többi szakaszt is letárgyalták. Még ezen az ülésen elfogadta a Ház a Cs.-i állomány kiegészítéséről szóló javaslatot is. A Cs. felállításáról szóló javaslat törvénytarunkba 1881: III. t. c., a Cs.-i legénység állományának kiegészítéséről szóló javaslat pedig 1881: II. t. c. jelzéssel került.

A fejlődés útján.

Innen kezdve gyors arányokban haladt a Cs. a fejlődés útján. 1882 jan. 1-én a szegedi, 1883 jan. 1-én a budapesti és a kassai s 1884 jan. 1-én a pozsonyi és székesfehérvári csendőrkerületi parancsnokságot állították fel. A kerületeket a felállítás sorrendjében látták el számmal,

Csendőrhadapródképző tanfolyam.

járjanak el. *Gulner* Gyula a bűnügyekben és ezért különbözik a csendőrkerületek száma a kívánja a polgári bíróságok illetékességét. honvédkerületekétől, 1881 dec. 14-én *Tisza* *Baross* Gábor ragaszkodik a katonai szervezet- belügyminiszter törvényjavaslatot nyújtott be

„a Cs. által a törvényhatósági joggal bíró városok kül- és belterületén való szolgálat teljesítéséről”. A törvényjavaslat a Cs.-nek a törvény-

Ernszt Kelemen a nősök és az intellektuális foglalkozásúak számára kivételes eljárást kéri. *Tiszta* Kálmán miniszterelnök az ellenzék kifogá-

Céllövő-gyakorlatok.

hatósági városok rendőrségével szemben való viszonyát szabályozta és intézkedéseket tartalmazott arra nézve, hogy addig is, míg egyöntetűen az egész országban az állami rendőrséget életbelepítették, a két közeg közt elkerültesse az összeütközéseket. A javaslatból lett az 1882: X. t. c.

A csendőrkerületek gyors felállításával nem állott arányban a csendőr-önkéntesek jelentkezése. Ezért ifjabb *Ráday* Gedeon gróf honvédelmi miniszter törvényjavaslatot nyújtott be 1883 ápr. 16-án az V. és VI. csendőrkerületi parancsnokságok legénységének ideiglenes kiegészítéséről. A javaslat szerint az 1881., 1880. és 1879. években besorozott honvédeket ideiglenes szolgálattételre áthelyezték a Cs.-hez. A legénység tartozik 1883 szept. 1-től 1885 jún. 1-ig egy évet és kilenc hónapot a Cs.-nél szolgálni. Az 1881: II. t. c. szerint a Cs. állományát csak önkéntesekből egészítik ki. Ez nem bizonyult kielégítőnek, mert a már fennálló négy csendőrkerületi parancsnokságnál is ötszáz főnyi hiány volt. Így az 5. és 6. csendőrkerületi parancsnokságok számára semmi esetre sem lehetett volna elegendő önkéntest toborozni. A javaslat hangsúlyozta, hogy csak átmeneti célja van, de az ellenzék nagy ingerültséggel szállott ellene síkra. *Hoitsy* Pál a tervet az egyéni szabadság csorbításának nevezte. A magyar alkotmányban ehhez hasonló erőszakos törvény nincs. Arról van szó, hogy akik a honvédségnél már eleget tettek szolgálati köteleességüknek s akiknek már csak fegyvergyakorlatot kellene teljesíteniük, azokat 21 hónapig tartó csendőrszolgálatra hívják be. Ez annyira ellene van minden alkotmányos érületnek, hogy ehhez az országgyűlésnek joga nincs, csak hatalma van. A kérdést meg lehet oldani úgy, hogy adjanak jobb fizetést a csendőrnek, akkor lesz elég önkéntes.

Orbán Balázs és *Thaly* Kálmán ellenzéki felhívása után *Ráday* honvédelmi miniszter elmondta, hogy a honvédség az 1876. évi rendelet óta tulajdonképpen 4 évi tényleges szolgálatra van kötelezve. Az 1879-ben besorozott eszerint negyedik szolgálati évét tölti. Mindössze különben csak 1100–1200 honvédra van szükség.

saival szemben a csendőrök ruháját vérsi védelmébe. Nemzetiszínű ruhába nem lehet őket öltöztetni. Az uniformisnak olyannak kell lennie, mely a természettől, erdtől, vetéstől, gyepeltől kevésbé üt el, mint a piros nadrág. Itt a célszerűség és fontos. Ha terhebb is a szolgálat, melyre a honvédeket most fogják, sok a javaslatban a kedvezmény is. Nagy hiba volna, ha nem állítanók fel az 5. és 6. csendőrkerületi parancsnokságokat. *Meszlény* Lajos a jogegyenlőség és közszabadság megsértését látja a javaslatban. *Mocsary* Lajos a kényszert egy emberre sem tartja alkalmazhatónak. Az elkeseredett emberek nem lehetnek buzgó csendőrök. Végre is a javaslatot általánosságban megszavazták.

A részletes tárgyalásnál *Hoitsy* Pál indítványt tett, mely szerint felhatalmazást kap a miniszter, hogy 100 frt.-ig menő egyszersmindenkorra szóló felpénzzel kellő számú legénységet toborozhasson. Ifjabb *Ráday* Gedeon honvédelmi miniszter nem fogadja el az indítványt, mert egyfelől nem annyira sérelmes a javaslat, minit ezt fel szeretnék tüntetni, másfelől pedig, ha egyszer ilyen módon toborozták az embereket, ettől többé nem lehet eltérni. A Ház az indítványt el is vetette. *Ernszt* Kelemen azok számára kér kivételeket, akik olyan állásokban vannak, melyek elvesztése csapás volna rájuk. *Thaly* Kálmán a magyarosabb egyenruha, magyar kalap, nemzetiszínű kardbojt érdekében beszél. *Szilágyi* Dezső beszéde után a Ház az eredeti szakaszt fogadta el. A további vita során *Thaly* Kálmán a csendőrségnél töltött idő háromszorosának beszámítását kérte. *Ernszt* Kelemen a próbaidőt is kétszeresen kívánja számíttatni. A módosításokat nem fogadták el. Nem fogadták el a többi módosítást sem — így a többi közt *Czirer* Akos azt kívánta, hogy az áthelyezettek családját olyan segítségben részesítsék, mint a mozgósítás idején behívott katonák családját — a javaslatból lett az 1883: XXVII. t. c., melynek alapján 1883 jan. 1-től 1200 honvédet osztottak be a Cs.-hez s ezzel lehetővé tették az V. és VI. csendőrkerületek legénységi állományának kiegészítését. 1884 jan. 1-én a Cs. szervezése befejeztetett. A csendőrtisztikar ki-

egészítéséről az 1893:XXXVI. t.-e. gondoskodik.

Epizódok a parlamentben.

Ezután már csak elvéve foglalkozott a parlament a Cs. kérdéseivel. Az intézmény tökéletesen bevált s nem volt már ellensége. Most már az ellenzék is csak javítani akart rajta, de eltróni senkinek sem volt szándéka. Az 1885. évi költségvetés tárgyalásánál *Irányi* Dániel elmondta, hogy a Kúria elnöke megkérte az igazságügyminisztert, hasson oda, hogy a csendőrök kényeszereszközökkel ne vallassanak. Ő is hallott esetekről, melyekben a csendőrök kínzással igyekeztek vallomásra bírni a gyanúsítottat. Határozati javaslatot terjeszt elő, mely utasítja a belügyminisztert, hogy a Cs. szolgálati utasítását terjessze a parlament elé. *Szederkényi* Nándor kéri a minis terti, gondolkodjék, nem volna-e célszerű a Cs.-et egészen átszervezni? *Szatay* Imre nem tulajdonít nagy jelentőséget a Cs. ellen emelt vádaknak, mert nagyon sok előítélettel kell megküdenie a pandurgazdálkodáshoz szokott és elkényeztetett közönség részéről. Viszont igaz, hogy a választások idején szokásos vesztegetések a Cs. szemé láttára történnek s ez nem emeli a tekintélyét.

Tisza Kálmán: A nép java nemcsak hogy nem idegenkedik a Cs.-től hanem amiatt panasz-kodik, hogy a csendőr nem elég gyakran fordul me a községekben. Arról nem állhat jót, hogy egy csendőr sem él vissza a hatalmával. De ha ez előfordul, súlyosan bünhődik. A szolgálati utasítást nem terjeszti a Ház elé, de erre szükség sincs, mert közkézen forog. Utána *Zay* Adolf konstatálta, hogy az ország már megkedvelte a csendőri intézményt. A Ház ezután elvetette *Irányi* indítványát s megszavazta a tételt.

Az 1892. évi költségvetés tárgyalásánál *Pázmány* Dénes foglalkozott a Cs. kérdéssel. Tíz év alatt a Cs. keveset fejlődött s elégtelen a létszáma. Ez érthető is, mert a mi csendőreinket a világ összes csendőrei közül a legrosszabbul fizetik. Olyan állapotokat kell teremteni, hogy tömegesen történjenek a jelentkezések. Kéri,

rendőri szolgálatát a főispán közvetlen felügyelete alá helyezték. Őva inti a Cs.-et a hatalmi túlkapasoktól, mert ezzel eljättsza a rokonszenveit, amit sikerült megszereznie. Gróf *Szápáry* Gyula miniszterelnök tagadta, hogy a csendőr résztvenne a korteskedésekben. Ő mindent meg fog tenni a Cs. fejlesztésére.

Ezután nagy vita indult meg a csendőrtisztek kardbojtzjáról, mert erről a kérdésről, amit *Pázmány* tett szóvá, a miniszterelnök nem nyilatkozott. Először *Madarasz* József, majd *Thaly* Kálmán állott fel és sürgette meg a választ. *Szápáry* kénytelen volt reagálni ezekre a felszólításokra. Kijelentette, hogy a törvény annak idején úgy rendelkezett, hogy a Cs. egyenruházatát és jelvényeit a belügyminiszter és a honvédelmi miniszter együtt állapítsák meg. Ezek azután úgy határozták, hogy a csendőrtisztek jelvényei olyanok legyenek, mint a honvédtisztekéi, akik a közös hadsereg tisztjeivel egyforma jelvényeket viselnek. Ezt ő is helyesnek találja, mert a csendőrtisztek tekintélyét nem emelné, ha különbség vol a köztük és a többi tiszt között.

Ez a megoldás a kérdést egyszerre eladobta égetően font s politikai ügynek a Ház elé. *Pósföldi* Géza volt az első, aki ezt leszögezte. Szerinte, mióta Magyarországon bekövetkezett az alkotmány visszaállítása, ilyen frivolitással az ország címerét és a nemzeti színeket a parlament előtt meg nem alázták. Hogy Magyarország parlamentjében felálljon a miniszterelnök s azt mondja, hogy a csendőrhadnagy tekintélye és tisztelete nem lesz teljes, ha inas a kardbojtzján fekete-sárga cafrang és kétféjű sas, ez a teljesen deformált politikai erkölcsökre vall. Határozati javaslatot terjesztett elő, melyben a Ház utasítja a belügyminisztert, hogy a fekete-sárga színeknek és a kétféjű sasnak a Cs. ruházatáról és felszereléséről való haladéktalan el-távolításáról gondoskodjék. Utána gróf *Apponyi* Albert szót a kérdéshez, melyben a miniszterelnök Magyarország állami önállóságára szerinte egyenesen sértő nyilatkozatot tett. Polónyi határozati javaslatát azzal egészítette ki, hogy

„Csendőri szolgálat”

hogy távolítsák el a fekete-sárga kardbojzt, *Nagy* István tiltá ozott az ellen, hogy a törvényhatóság területén működő Cs. közbiztonsági

az említett színek és jelvények a magyar állami és nemzeti jellegnek megfelelően alakíttassanak át.

Szapáry újra felszólalt. Nem érti, hogy miért ül a jelvény most egyszerre az ellenzéknek ez a kérdés, mikor a Cs. már tizenegy év óta viseli új bűnvádi perrendtartás, amely a Cs. szolgálatalát lényegesen megnehezítette. A megváltozott viszonyok folytán a Cs.-i szolgálatali utasítás

Kardóvás.

ezeket a jelvényeket, s eddig senki a dolgot szóba nem tette. Isméli, hogy kívánatos, hogy akik tisztiek, egyforma jelvényeket hordjanak. A honvéd is magyar ember és katona s ugyanazt a jelvényt viseli, mint a közös hadsereg tagjai. Utána *Horánszky* Nándor, *Ugron* Gábor és mások szólaltak fel, míg végre névszerű szavazás útján úgy határozott a Ház, hogy a meglévő állapotot nem bolygatja.

A kérdés az 1893. évi költségvetésnél újra szóba került. *Pulszky* Ágost előadó elmondta, hogy a pénzügyi bizottságban felmerült annak szüksége, hogy a Cs. illetményeit az állami hivatalnokokéival együtt emeljék. Ezt nem lehetett keresztülvinni, de a pénzügyminiszter a jövőre nézve ebben az irányban ígéretet tett. Megállapítja, hogy az ország nagyon elégedett a Cs.-gel, s ha történnék is itt-ott visszaélések a hatalommal, csak szórványos esetekről lehet szó. *Pázmány* Dénes a létszám csekélységét, a kiesiny zsoldot s a túlszigorú katonai fegyelmet kifogásolta. Majd a kardbojt kérdését tette szóba és megismételte mult évi határozati javaslatát. Vele szemben *Hieronymi* Károly belügyminiszter hivatkozott a törvényre. *Bereményi* Ferenc, *Thaly* Kálmán, gróf *Pongrácz* Károly, *Hoitsy* P. I. *Ernusz* Kelemen, *Helly* Ignác, *Sághy* Gyula és *Wekerle* Sándor miniszterelnök vettek részt a vitában, mely ezúttal sem jött eredményre.

A szervezés részletei.

Természetes, hogy olyan intézményen, mely az élet fejlődésével párhuzamosan halad, folyton változtatni és javítani kell. Az első időben a Cs. szolgálatali lovail a honvédszükség állományából vette át külön bizottság. Később ez a módszer elégtelennek bizonyult s 1891-ben Budapesten Cs.-i pótlókeretet állítottak fel. Ettől kezdve a Cs. létszükségletét a Cs.-i pótlóvaló bizottság vásárolja. 1894-ben gondoskodtak a csendőrlégénység jobb javadalmazásáról. Az 1896-iki millenniumi kiállításon volt külön Cs.-i osztály, melyen fegyvereket, ruházatot, statisztikai adatokat, szolgálatali fényképeket és elhelyezési térképet mutattak be. 1897-ben kreálták a Cs.-i felügyelőségét, 1901-ben életbelépett az

is átdolgoztak. 1900-ban életbeléptették a csendőr-lőrzsőrmesterek intézményét, mely jobb megélhetést biztosított az érdemes alliszteknek. 1903-ban a járásőrmestereket rendszeresítették. Ebben az évben jött létre a három új csendőrkerület felállításáról szóló törvény s állították fel a belügyminisztériumban a Cs.-i osztályt. 1909-ben Cs.-i felszerelési anyagraktárt építettek. A Kropatschek-féle karabélyok helyett ugyanekkor a Cs. Manlicher-karabélyokat kapott. 1906-ban megszüntették az étkezési pótléket és az elfogatási díjakat, s az őrmester illeteiket napi 15 f.-rel, az őrsvezető és a csendőr illeteiket napi 14 f.-rel emelték.

Ma a Cs. szervezete a következő: élén egy altábornagy áll, mint *felügyelő*, és egy vezérőrnagy, mint felügyelőhelyettes, egy százados segédltiszttel s a segédszemélyzettel. A felügyelőség a testület szolgálatali, fegyelmi és személyi ügyeit egyöntetűen és egységesen vezeli s a felügyelő, akinek hatásköre a honvédszakszaki Cs.-re is kiterjed, az osztályokat időnkint meg is szemléli. A kerületek szárnyakra, a szárnak szakaszokra, a szakaszok járásokra s ezek őrsökre oszlanak fel. A kerület élén a kerületi parancsnok áll (rendesen ezredesi rangban), van két beosztott törzstisztje (alezredesi vagy őrnagyi rangban). A parancsnokság kebelében van még segédltiszti, oktatóltiszti s számvevő tisztiek és a honvédségtől kivézényelt hadbíró. A szárny élén egy százados a parancsnok, aki felelős a katonai rendért és fegyelemért, a legénység ruházatáért, fegyverzetéért, élelmezéséért és elhelyezéséért, az iradai és pénzkezelésért és a letartási tárgyak nyilvántartásáért. A szakasz élén egy főhadnagy vagy hadnagy áll. A járások parancsnoka a járásőrmester, az őrsöké őrsvezető vagy őrmester, akinek kötelessége az alárendelt csendőröknek a napirend szerint való oktatása, szolgálatalba való kivézénylése, azoknak időnkint való ellenőrzése, az őrsiroda vezetése, a hatósági felhívások fogadtatásítása, előjárók parancsainak végrehajtása, az őrskörlet alapos személyi és helyi ismerete, annak gyakori végigportyázása, az előfordult bűnesemények azonnal való nyomozása, a rend és a fegyelem fentartása. A csendőrkerület rendesen 5-8 szárnnyra, a szárny 2-3 szakaszra, ez 3-5 járásra, a járás 3-5 őrsre

oszlik. Az őrsök többnyire 4—6 főből állanak, de néhol nagyobb a létszám. Egy csendőrség átlag 27 négyzetkilométer felügyeleti terület és

személy- és vagyonbiztonságot megővni, a békét és a közrendet fentartani, a büntető törvények és rendeletek megszegését, a véletlenségből vagy

Lőgyakorlatok: „Tűzelni, kés:!”

1500 lakos csik, ami kétségen kívül szinte elviselhetetlen megterhelést jelent.

A csendőrség szolgálata.

A Cs. súlyos körülmények közt kezdte meg szolgálatát. A közbiztonság egészen elzüllött az országban s önfeláldozó és kegyetlen munkával ezeket az állapotokat a Cs. tökéletesen megjavította. Jelszavához: „Híven, becsülettel és vitézül” váltig ragaszkodott. Felvette a harcot betyárvilág harangjával s teljesen kipusztította a haramiákat. A társadalmi és nemzetiségi mozgalmakban biztos támasza volt az állam-

bármily természetű mulasztásból eredő vesztéseket s károkat lehetőleg megakadályozni, a megzavart békét és rendet helyreállítani, az ezek ellen vétőket kitudni s megfenyítés végett az illetékes bíróságoknak vagy hatóságoknak feljelenteni, illetőleg átadni. A csendőr-őrsök a közcsend, rend és biztonság fentartása érdekében a közigazgatási hatóságok rendelkezésére állanak. A csendőrtisztek az összes közbiztonsági szolgálat kezelése felett őrködnek.

A Cs. szolgálatát a fennálló utasítások, törvények, rendeletek és saját előjárói parancsai szerint önállóan teljesíti. A közbiztonsági hatóságok, kir. bíróságok, ügyészségek, országos

Tábori csendőrsztag pihenője. (A szerb harctéren készült fénykép felvétel.)

natalomnak. Kötelességtudásának mindig re-
dületlenül bizonyítékát adta. Szolgálati utasi-
lása szerinti feladata: működési területén a

fégyintézetek és kerületi börtönök jogosultak
a Cs. segédletét írásbeli felszólítással közvet-
lenül igénybe venni. A csendőr szolgálatban

azokkal a törvényes jogokkal bir, melyekkel minden katonai őr. Midőn a törvényes megtorlás céljából kötelességszerűleg fellép, az illetőt vagy illetőket mindenekelőtt a „törvény nevében” szavakkal szólítja meg. A szolgálatban lévő csendőr felhívásának mindenki különbség nélkül, utólagos panaszlási jogának fentartása mellett, engedelmeskedni tartozik. A csendőr szolgálatának teljesítésekor jogosult mindennemű közszolgálatban álló közegeknek, különösen a polgári és más őrségnek s ezek tagjainak, nemkülönben községi előjáróságoknak és katonai parancsnokságoknak támogatását igénybe venni. Szolgálatba legkevesebb 2 csendőr vezényelhető, akik együtt járőr-nek nevezetnek. Egyik közülük a járőrvezető. Csak kivételes és előirt esetekben mehet szolgálatba egy csendőr, de éjjel sohasem. Háboru esetén a csendőrség közbiztonsági szolgálatát továbbra is teljesíti, ha pedig ez az

bekisérendő egyének mindig megmozolozandók. Az *elővezetésre* az ügyesség, a bíróság és a rendőrség adhat utasítást. Az elővezetendőt nem tekintik fogolynak, hanem csak őrizetbe veszik s a hatósághoz kísérik; személyes szabadságát tehát nem korlátozzák nagyobb mértékben, mint amennyire ez okvetlenül szükséges. Nem bilincselhető meg és szökése esetén ellene fegyvert nem szabad alkalmazni. Önállóan is joga van a csendőrnek elővezetni oly egyéneket, akiknek elfogására elegendő ok nincs ugyan, akik azonban gyanus körülmények miatt a közbiztonságra nézve veszélyesnek látszanak. Az *elfogás szintén* felhívásra vagy önállóan történik. Elfogható az, aki ellen nyomozólevél, vagy elfogatóparancs van kiadva, aki tetten kapatik, aki nagyobb bünessélekménnyel alaposan gyanúsítva megszökött, vagy szökési előkészületekkel tesz vagy elrejtőzik, aki a bűnjeleket elrejti,

Tábori csendőrök szerb foglyokat szállítanak.

ellenesség behatolása folytán lehetetlenné válik, a népfelkeléshez csatlakozik. A hadseregnek vagy egyes részeinek mozgósításakor a tábori csendőrséget állítják fel.

A csendőr jogai: az *intés vagy figyelmeztetés*, mely a csendőr fellépésének legegyszerűbb formája; a *kikérdezés*: a nyomozási eljárás előzménye. A csendőrnek nem áll jogában a beismerést ígért, fenyegetés, rábeszélés vagy esel útján kieroszakolni, de főleg szigorúan tilos erőszakot, kényszert használni és legkevésbé bántalmazni az illetőt. E tilalom ellen vétők fegyelmi eljárás, sőt a haditörvényszék illetékessége alá esnek. A *házkutatás* rendszerint az illetékes hatóságok felhívására történik. Önállóan is joga van a csendőrnek házkutatást tartani, ha a késedelem veszéllyel jár, ha a terhelt megszökik vagy a keresett tárgynak nyomavész. A *személymozgásnál* ugyanazok a feltételek irányadók, mint a házkutatásnál. Az elfogott és

megcsenmisíteni, megváltoztalni igyekeznek, aki a csendőrt hivatalos eljárása közben bántalmazza vagy veszélyesen fenyegeti. Elfogott egyén szükség esetén megbilincseltetik és a vele eszközölt kihallgatás és a tényállás felvétele után az illetékes hatósághoz kísértetik és azonnal átadják; 24 óránál tovább a csendőrség őrizetében fogoly nem tartható. A *fegyverhasználat* a Cs. legfontosabb joga, mert a törvény ez által az országot minden rendű és rangu lakosságának testi épségét és életét kiszolgáltatta a csendőrnek. A csendőr fegyverét bárki ellen jogosan használhatja, aki a csendőrt erőszakosan megsérti vagy őt támadással veszélyesen fenyegeti; ha a tettenért gonosztevő vagy alapos gyanúval terhelt egyén felfegyverkezve lévén, az előzetes felszólítás dacára magát önként meg nem adja, vagy esetleg védett helyzetéből előjönni vonakodik; aki a csendőr figyelmeztető utasításainak, őt szolgálat teljesítésében meg-

gátlandó, tettelesen ellenszegül: aki mint vesélyes gonosztevő a csendőr által üldözöttetik, elfogatik vagy őrizete alá adatik, és bár erőszakos ellenállás nélkül, de a megállításra célzó fenyegető rákiáltás dacára elfut, ha visszafordulástatára más mód nincsen: aki háború vagy ostromállapot idején magát gyanúsá teszi s a felhívásra kielégítő válasz nélkül elszalad. De a csendőr ezen esetekben is a fegyverét csak azután használja, ha minden enyhébb eszköz alkalmazása eredmény nélkül marad, s ekkor is még a legnagyobb kímélettel kell eljárnia. A fegyverhasználat a körülményekhez képest karddal vagy szuronnal történik. A karddal csak vágni és szúrni, a szuronnal szúrni, a puskával csak löni szabad. A levegőbe vagy célzás nélkül löni határozottan tilos. Ha fegyverhasználat után az ellenszegülő vagy megmenekülő harc képtelenné tétetett, annak utólagos büntalmazása, megsebesítése tilos. A fegyverhasználati eset azonnal táviratilag bejelentetik s a tényállás megállapítása rendszerint — halál esetén mindig — a helyszínre kiszállott hadbíró által a katonai büntetőperrendtartás szerint eszközöltetik. Megállapítottatik azután, vajjon a fegyverhasználat jogos volt-e vagy sem. Ez utóbbi esetben az illető csendőr ellen a szabályszerű haditörvényszéki eljárás tétetik folyamatba.

A Cs. szolgálatába felveszik azt az önként jelentkezőt, aki magyar honos, feddhetetlen, erkölcsös, magaviseletű, nőtlen vagy özvegy, tökéletes hadiszolgálatra alkalmas, legalább 160 cm. magas, írni, olvasni és számolni tud és katonai kötelezettségének eleget tett, felvétele előtt az illető magát három évi csendőri szolgálatra kötelezi, az esküt leteszi s a megfelelő eredménnyel egy évi próbaszolgálat után a csendőrséghez végleg átvéttetik. A tiszti állományt önként kérlemző tartalékos és tényleges zászlósok és hadapródok beosztása által egészülnek ki. Ezeknek fővélteliki alkalmával le kell tenniük az esküt, három évi szolgálati kötelezettséget vállalniok s hat havi próbaszolgálat és a csendőrtiszti szakvizsgák letétele után véglegesítettnek. Előbb hadapródmesterek lesznek, majd zászlósok, hadnagyok s ezután akadálytalanul léphetnek elő. A csendőrtisztek is csak övadék letétele után, mely félannyi, mint a csapatliszteké, nőülhetnek.

A próbacsendőr 900 K, a csendőr 1000 K, őrsvezető 1200 K, őrmester 1400 K zsoldot, járás-őrmester és törzsőrmester 1680 K évi díjat kapnak. A három éven túl szolgálók 100—500 K pótdíjat is élveznek. A lisztek ugyanolyan illetményeket kapnak, mint a csapatlisztek, de 540—1980 K pótdíjat kapnak s lisztiszolgálattság fejében 384 K-t vesznek fel.

Irodalom. *Némethy Ferenc* csendőrszázados: Rövid visszapiantás a csendőrség 25 éves történetére; Utasítások a m. kir. csendőrség számára; Általános szolgálati határozmányok; *Némethy Ferenc*: A m. kir. csendőrség szervezete, szolgálata és viszonya a közigazgatási hatóságokhoz.

A 477. oldal címszavainak folytatása.

Cseppeglető palack. Gyógyszerek cseppeninti lemérésére szolgáló palack. Ha az orvos az erős hatású gyógyszerből bizonyos számú cseppet akar véletlenül a beleggel, akkor Cs.-ba téteti. A Cs. nyakán és tívégdugóján vályulat van, melyet ha alkalmasan beállítottunk, a palackból a folyadék cseppenként folyik ki.

Csepel, nagyközség. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. kispesti járásában, (1910) 955 házzal, 9402 magyar és német, r. k. és ref. lakossal. A *Csepel-sziget*-en (l. o.) fekszik, erősen fejlődő, iparos

község; posta, telefon, takarékpénztári fiók: nagy történygyárral (*Weisz Manfréd*), melyben egyéb katonai felszereléseket is gyártanak. Igen régi hely, melynek határában őskori temetőket is fődöztek föl. A hagyomány szerint Árpád, miután *Zalán* fejedelmét legyőzte, itt pilent meg s ugyancsak itt építtetett magának először palotát is a magyar földön. Ettől fogva ő és utódai is mindig szívesen mulattak itt, s a község állítólag *Árpád* fejedelem lovászmesteréről (*Csepel* vagy *Csepel*) kapta nevét. Bizonyos, hogy *Zsolt* fejedelem itt született, s a községben — mely egész a molnási vészíg város volt — több királynak kastélya, *Beatrix* királynénak pedig vára volt, s ezeknek romjai még ma is látszanak. Ref. templomának románkori tornya van: régikerek záródású templomának méreteit a mai templom is megtartotta. A község határában főbukkant régi alapfalak közt, egyéb régiségekkel együtt, *II. Endre* király idejéből való arany-pénzeket találtak. A török hódoltság idejében teljesen elpusztult s csak a XVII. század végén telepítette be *Jenő* savoyai herceg a mai lakosság szerb és sváb őseit.

Csepelsziget.

Közvetlen a főváros déli szélén, az összekötő vasúti hídnál, két ágra szakad a *Duna* vize s a Cs.-et alkotja, melynek északi partszegélye még beleesik a főváros határába. A *Duna* keleti ága a síkság szélén vonul dél felé, ez a *Soroksári Duna-ág*, mely 55 km. hosszú: 1872 óta gáttal van elzárva és hidak kapcsolják össze a nagy száraz területtel. A nyugati vagy *Promontori Duna-ág* valamivel hosszabb (mintegy 58 km.), itt-ott magas partok szegélyezik, melyek helyenkint meredeken emelkednek föl (20—30 m.-re) a víz színe fölé, sőt egy helyen, *Kácalmáson*, egészen 60 m.-ig is nyúlik a part a magasba. A *Duna* két ágának mindegyikében van ezenfelül több apróbb sziget, nevezetesen *Dömsödön* felel a *Somlyó-sziget*, azután a *Haraszti-sziget* és *Tétény* szemben a *Haraszi-sziget*. Nem kevesebb, mint 14 ilyen szigetet foglal magában a *Duna* két ága, a Cs. két oldalán.

A Cs. hossza 48, szélessége 3—9 km., területe pedig 257 km². Felszíne alacsony lapály (99—112 m.), melynek szántóföldjét hatalmas gátak és töltések védelmezik a *Duna* áradásai ellen. Mert sokat szenvedett minden időben a *Duna* áradásaitól. Van jó minőségű szántóföldje is, de javarésztében homokos a talaj, melyet azonban megkötöztettek sok helyütt, de azért van még elég futóhomok és 5—10 m. magasságú bucka is. Valaha erdő borította a homokos tájakot, s ez a sziget volt az ország egyik legkiecsőbb pontja. Hiszen a hagyomány szerint *Zalán* feletti győzelme után ide vonult honalapító *Árpád* és itt fejlődött az első fejedelmi udvartartás is. *Anonymus*, Béla király névtelen krónikása, ezt írja: „*Árpád* vezér és nemesei bemenvén a szigetre s azon hely termékenységét és bujaságát s a *Duna* vízének erősségét látván, a helyet kimondhatatlanul megszerették, s elhatározták, hogy az fejedelmi sziget legyen, s hogy ott minden nemes személynek udvara és tanyája legyen.” Későbbben *Oláh Miklós* püspök azt írja róla, hogy bővelkedik sok fácánál, fogollyal, húros madárral, szarvassal, vaddisznóval, dámvaddal és nyúlal: emellett erdőben, szőlőben és mezél terményekben annyira gazdag, hogy semminek sincsen híjával, ami az élet fenntartására és gyönyörűségére megkívántatik. Thessaliában sem lehet szebb helyet találni! Szőlők és szántóföldek kiterjedt homoktalajjal váltakoznak, nagyobb erdők már csak a sziget